

ISBN: 978-605-80300-2-2

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

Ketebe Yayınları: 193

Düşünce - Sosyoloji

Editör
Yusuf Genç

Kapak
Harun Tan

Düzeltili
Cihan Aldık

Mizanpaj
Nilgün Sönmez

1. BASKI

Kasım 2019
İstanbul

ketebe.com

Ketebe Yayınları
Sertifika No. 34989
Maltepe Mahallesi Fetih
Caddesi No: 6 Dk: 2
Topkapı 34010 İstanbul
Tel: 212.612 29 30
e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt
Matsis Matbaa Hizmetleri
San. ve Tic. Ltd. Şti
Sertifika No: 40421
Tevfik Bey Mah. Dr. Ali Demir Cad.
No: 51 Sefaköy Küçükçekmece /
İstanbul Tel: 212 624 21 11

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A. Ş.'ne aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İnsanın Dört Hali

Yaşam Akışı Sosyolojisine Giriş

KADİR CANATAN

KETEBE

Kadir Canatan

Nevşehir-Hacıbektaş doğumlu. Ankara Atatürk Lisesi'nden mezun olduktan sonra yurtdışına çıktı. Rotterdam Sosyal Akademisi'nde Sosyal Hizmetler, Erasmus Üniversitesi'nde Sosyoloji, Amsterdam Özgür Üniversite'de ise Kültürel Antropoloji alanında lisans ve yüksek lisans eğitimi yaptı. Eğitim sürecinden sonra bir süre akademik çalışmalara ara veren Canatan çeşitli araştırma kurumlarında araştırmacı ve danışman olarak çalıştı.

1996 yılında Rotterdam Erasmus Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde başladığı doktorasını 2001 yılında tamamladı. Doktoraya paralel olarak ve doktora sonrasında Utrecht Devlet Üniversitesi ve bazı araştırma kurumlarında görev aldı. 2005 yılında Türkiye'ye kesin dönüş yaptı ve Balıkesir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev aldı. 2013 yılında İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde geçen Canatan buradan emekli oldu. Şu an İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde görev yapmaktadır.

Yayınlanmış çeşitli telif eserleri, tercüme kitapları ve makaleleri bulunan Canatan azınlıklar, çokkültürlülük, entegrasyon, göç gibi konular başta olmak üzere sosyoloji alanında pek çok çalışması bulunmaktadır. Son yıllarda yaptığı çalışmalarından bazı örnekler şunlardır: *Aile Sosyolojisi* (ed.), *Beden Sosyolojisi* (ed.), *Mukaddime: Klasik Sosyal Bilimler Sözlüğü*, *Avrupa'da Çokkültürlülük, Entegrasyon ve İslam*, *İbn Haldun Perspektifinden Bilgi Sosyolojisi*, *Avrupa'da Ulusal Azınlıklar: Hollanda-Friesland Örneği*, *İslam Siyaset Düşüncesi ve Siyasetname Geleneği*, *İnsan Fenomeni*, *Beyan Sosyolojisi* ve *Beyan ve Beden*, *Kendi Gözlerimizle Görmek*, *Müslüman Dünyada Toplumsal Değişme*, *Muhafazakâr Endişe: Aile*.

İçindekiler

Önsöz.....	7
------------	---

İNSANIN DÖRT HALİ

ÇOCUKLUK • GENÇLİK • YETİŞKİNLİK • YAŞLILIK

Giriş: İnsanın Halleri.....	13
İnsanın Birinci Hali: Çocukluk.....	31
İnsanın İkinci Hali: Gençlik Çağı.....	69
İnsanın Üçüncü Hali: Yetişkinlik.....	89
İnsanın Dördüncü Hali: Yaşlılık.....	111
Sonsöz.....	135

Önsöz

Yaşam evreleri ya da yaşam döngüsü sosyolojisi (*sociology of the life course*), insan yaşamını anlamak için tasarlanmış sofistike bir paradigmadır. Bu teorik yaklaşımı biçimlendiren birkaç temel varsayımdan bahsetmek mümkündür. İlk varsayım, insan yaşamının, tarihsel bir bağlam tarafından şekillendirildiği gerçeğidir. İçinden geçtiğimiz tarihsel zaman, bizim nasıl bir yaşam kuracağımızı etkiler. Zaman veya tarihten bağımsız bir insan hayatı söz konusu değildir. İkinci varsayım, bireylerin tarihsel ve toplumsal sınırlar içinde kendi seçimleri ve eylemleriyle kendi yaşamlarını inşa ettiklerini söyler. Hayat sadece zorunluluklardan oluşmaz, bizim seçimlerimizle biçimlenir. Üçüncü varsayım, insan yaşamının sosyal ilişkiler içinde ve etkileşimsel olarak oluştuğunu iddia eder. Biz başkalarını etkilediğimiz gibi, başkaları da bizi etkiler. Dördüncü ve son varsayım ise, yaşam evreleri arasındaki geçişlerin anlamının ve etkisinin, bu geçişlerin ne zaman oluştuğuna bağlı olduğunu bildirir.

Şüphesiz ki, yaşam evreleri sosyolojisinin en temel kavramı “yaşam akışı” (*lifecourse*)dır. Yaşam akışı, kişinin zaman içinde işgal ettiği konumların tamamı olarak tanımlanabilir. Farklı

konumlar (evli, çalışan, öğrenci, emekli vs.) ardışık olarak düzenlenmiştir. Her bir konum zamansal olarak birbirini izler. Bir konum, kişinin yaşam akış sürecinin neresinde olduğunu bildirir. Bir hayat evresinden başka bir evreye geçiş, bir pozisyon değişikliğidir ve bu olay geçiş noktası olarak algılanır. Olay ve pozisyon birbirinden ayrılmaz kavramlardır.

Yaşam akışı sosyolojisinde teorik olarak tartışılan en önemli konu, yaşam akışının ne kadar belirlenmiş olduğu ya da yaşam akış sürecinde kişilerin ne kadar etkin olduğu meselesidir. Sosyolojide “yapı” kavramına öncelik verenler, kurumsal yapıların yaşam akışını belirlediğine inanırlar. Bunun karşısında yaşam akışının özne tarafından inşa edildiğine inanan kesim yer alır. Gerçekte yaşam akışı, her toplum tipinde önemli oranda kurumsal olarak belirlenir, ama toplumun değişime maruz kaldığı anlarda bireyler toplumu inşa etme konusunda inisiyatif sahibi olurlar. Öte taraftan yaşam akışı, bireysel tercihlerle farklı şekiller de alabilir.

Bu son noktada “standart biyografi” ve “seçimsel biyografi” kavramları kullanılmaktadır. Bazı sosyologlara göre günümüzde modern toplumlarda standart biyografiden seçimsel biyografiye doğru bir kayma yaşanmaktadır. Standart biyografi, herkes için yaşam akışının aşağı yukarı benzer bir süreç anlamına geldiğini ima etmektedir. Çünkü modern toplumda yaşam akışı ciddi anlamda kurumlar tarafından düzenlenmiştir. Kimin ne zaman okula başlayacağı, hangi yaştan itibaren evlenebileceği ve ne zaman emekli olacağı yasal olarak belirlenmiştir. İşte, bu düzenlemeler herkesin yaşam akışının içinde şekillendiği bir çerçeve sunmaktadır.

Seçimsel biyografi kavramını öne sürenler ise, bu düzenlemelerin yeni gelişmelerle (bireyselleşme ve esnekleşme) birlikte gevşediğini ve herkesin kendi hayat çizelgesini kendisinin oluşturduğunu savunmaktadır. Söz gelimi hangi yaştan itibaren evlenileceğini yasa belirlemekte ama evlilikler giderek

erken yaşlardan geç yaşlara doğru ötelenmektedir. Ya da seçme ve seçilme hakkını yasa insanlara vermekte ama hangi partiye oy verileceği tamamen kişisel tercihlere bağlıdır.

Bu kavramların teorik sosyolojik tartışmalarla ilişkili olduğu açıktır. Eğer yapısalcı bir görüşten hareket ediyorsanız, standart biyografi kavramını; özneyi temel alan bir sosyolojik görüşten hareket ediyorsanız seçimsel biyografi kavramını tercih edeceksiniz. Modern toplum seçimlere ve tercihlere giderek daha fazla yer verdiği için, aslında hem standart biyografi hem de seçimsel biyografi kavramları bir madalyonun iki yüzünü ifade etmektedir. Nitekim sosyolojik araştırmalar, yaşam akışını belirleyen olaylarda veya konumlarda (eğitim, evlilik, iş ve emeklilik) büyük bir çeşitlilik olduğunu göstermektedir. Ortalama evlilik yaşı ya da emeklilik yaşı bize sadece bir fikir vermektedir. Gerçek hayatta evlilikler ve emeklilikler çok farklı yaşlarda yapılabilmektedir.

“İnsanın Dört Hali”, ülkemizde çok az çalışma yapılan yaşam akışı sosyolojisine bir giriş denemesidir. Bu alan, Türkiye’de sosyologlardan ziyade gelişim psikologlarının hükümran olduğu bir alandır. Çalışmamızda şüphesiz ki gelişim psikolojisinin imkânlarından da yararlandık, ama esas çabamız hayat evrelerine sosyolog gözüyle bakan bir yaklaşım getirmekten ibarettir.

Giriş ve Sonsöz ile birlikte kitap, insanın dört halini yansıtan dört temel bölümden oluşmaktadır. Çocukluk, insanın birinci hali olup, ergenliğe kadar süren dönemi ifade etmektedir. Bu evrede çocuk, sosyalleşmesi gereken bir varlıktır. İnsanın ikinci halini gençlik oluşturmaktadır. Gençlik, ergenlikten kırk yaşına kadar olan bir olgunlaşma dönemidir. Öğrenmek kadar tecrübe etmek ve hayata ilk adımları atmak bu döneme özgüdür. Genç, kendi ayakları üzerinde duran bağımsız bir varlıktır. Kırk yaşından emeklilik yaşına kadar olan dönem, insanın üçüncü halidir. İnsan üçüncü evresinde üretken